

УДК 37.013.75.016:74:[373]

Наталія Дігтяр

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ДОСВІДУ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи з формування художнього досвіду учнів основної школи. Як засіб формування художнього досвіду учнів основної школи обраний різновид української народної картини – народна картина на склі. Автор доводить ефективність запропонованої моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини на склі.

Ключові слова: дослідно-експериментальна робота, формування художнього досвіду, учні основної школи.

В умовах протиріч зовнішнього середовища, обумовлених соціально-політичною та економічною кризою, трансформуються виховні орієнтири підростаючого покоління. Інформатизація суспільства, впровадження педагогічних технологій з використанням різноманітних електронних ресурсів забезпечує сучасній молоді широкий доступ до інформації різної якості, зокрема й такої, що не відповідає загальнолюдським етичним і естетичним ідеалам. Саме школа як соціальний інститут суспільства повинна внести суттєвий вклад у виховання творчої особистості на ідеях національного відродження з ціннісним ставленням до оточуючого середовища, з розвиненим почуттям прекрасного, сформованим художнім досвідом. Сучасний світовий досвід впровадження освітніх реформ підтверджує важливість реалізації тих освітніх концепцій, у яких суттєва роль відводиться саме предметам художньо-естетичного циклу, тому одним з головних завдань естетичного виховання є формування за допомогою народного мистецтва системи художніх цінностей учнів, розвиток образно-чуттєвої сфери, художніх знань вмінь та навичок, тобто формування художнього досвіду учнів.

Різні аспекти художнього досвіду особистості вивчали філософи (І. Кант, Г. Гегель, Д. Дьюї, В. Лехциєр, А. Лой, М. Мінаков, К. Юнг), естетики (Ю. Борев, І. Зязюн, Л. Левчук, Л. Сморг), теоретики мистецтва (Р. Арнхейм, О. Лосєв). Психолого-педагогічні аспекти формування художнього досвіду стали предметом вивчення таких науковців, як: Л. Вигодський, Є. Ігнат'єв, К. Платонов, С. Раппопорт, Б. Теплов. В останні роки захищено ряд дисертацій (М. Горбунова, Т. Завадська, Л. Печко, О. Реброва, Т. Скорик, О. Шевнюк), які розглядають формування художнього, естетичного, художньо-естетичного, художньо-ментального

досвіду особистості засобами мистецтва (в основному – музичного мистецтва).

Народне мистецтво є своєрідною формою суспільної свідомості, що забезпечує передачу досвіду (в тому числі і художнього), трансляцію загальнокультурних цінностей, сприяє духовному становленню та самовдосконаленню особистості [1]. Одним із дієвих засобів формування художнього досвіду учнів є народна картина на склі, відомі зразки якої відтворюють і транслюють мистецькі надбання майстрів українського народного мистецтва. Проте, використання народної картини на склі у формуванні художнього досвіду учнів основної школи не набуло достатнього відображення у змісті навчання та виховання учнів. У зв'язку з цим, необхідно зорієнтувати навчально-виховний процес на активне формування художнього досвіду учнів основної школи, використовуючи при цьому найкращі зразки народного мистецтва, зокрема народну картину на склі.

Метою статті є підтвердження результативності розробленої педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини на склі.

Експериментально-дослідна робота з формування художнього досвіду засобами народної картини на склі проводилася впродовж 2011–2013 рр. у загальноосвітніх закладах серед учнів основної школи. У експерименті взяли участь 336 осіб: 315 учнів (155 школярів – контрольні групи, 160 школярів – експериментальні групи) та 21 вчитель образотворчого мистецтва.

Вивчення ступеня результативності запропонованої моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини здійснювалася на основі порівняльного аналізу визначених нами рівнів сформованості художнього досвіду учнів основної школи експериментальних та контрольних груп: високого (інтелектуально-творчого), середнього (емоційно-фрагментарного), низького (пасивно-споглядального) [3].

Поетапність та динамічність процесу формування художнього досвіду учнів основної школи від ознайомлення з народними картинами до освоєння технології їх створення відбувалася через емоційне сприйняття творів. Вправи та завдання з практичного освоєння народної картини ускладнювалися послідовно [2]. Варіативність введення організаційних форм діяльності у процес формування художнього досвіду залежала від вікових та індивідуальних можливостей учнів основної школи – учасників експерименту. Диференційований підхід щодо організації художньої діяльності школярів завбачував використання у навчально-виховному процесі, крім індивідуальних форм навчання, колективні та групові, що підвищило ефективність педагогічного процесу. Основними методами діагностування стану сформованості та перевірки результатів впровад-

ження педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи було обрано тестування, анкетування, опитування, педагогічне спостереження, виконання вправ та завдань з тем уроків образотворчого мистецтва.

Досягнення **високого** (інтелектуально-творчого) рівня сформованості художнього досвіду в експериментальних та контрольних групах, ми зафіксували у процесі спостережень за такими показниками:

- учні сприймають народні картини на склі, володіють стійкою зосередженістю та захопленістю у процесі спілкування з творами народної картини на склі, активністю у процесі обговорення враженнями від сприйняття, усвідомлення образу у творах;
- учні здатні аналізувати народні картини на склі, мають міцні художні знання у галузі народної картини на склі, вміють використовувати набуті художні знання та вміння у нових художньо-творчих завданнях;
- учні виявляють потребу спілкуватися з творами народної картини на склі, мають стійку спрямованість ціннісних уподобань, самостійність висловлювань щодо свого відношення до народних картин на склі;
- учні вміють виразити свої почуття у художньо-творчій діяльності, володіють високим проявом творчої індивідуальності, фантазії, оригінальності, пошуком власного стилю у створенні народної картини на склі.

Середнього (емоційно-фрагментарного) рівня досягли учні основної школи за такими показниками:

- учні звертають увагу на народні картини на склі, але не виявляють активності у процесі спілкування з ними, не завжди вміють сприймати та відтворити їх художні образи;
- учні виявляють знання та розуміння основного матеріалу у галузі народної картини на склі, але не завжди вміють самостійно зробити аналіз художнього твору, порівняння, висновки, не завжди послідовно і логічно характеризують художні образи, мають слабо розвинене художнє мислення, можуть відтворити образи на склі на репродуктивному рівні;
- потреба у вивченні народних картин на склі слабо сформована, учні цього рівня епізодично проявляють інтерес до творів народної картини, не в повній мірі розуміють художню цінність народних картин на склі;
- художня діяльність учнів носить здебільшого репродуктивний характер, хоча спостерігаються деякі прояви фантазії, проте учні не завжди вміють виражати свої почуття в народних картинах на склі, не намагаються створити їх власний стиль.

На **низькому** (пасивно-споглядальному рівні) залишилася група учнів основної школи, що обмежилася пасивним спогляданням народних картин на склі, яка характеризується такими показниками:

- емоційна реакція учнів цього рівня не супроводжувалася естетичною оцінкою та залишалася на рівні висловлювань: «мені

подобається ця картина на склі», «мені вона не подобається»; учні не здатні цілісно сприймати народні картини на склі, вони відтворюють її образи частково;

- учні володіють незначною частиною інформаційного матеріалу у галузі народної картини на склі, виявляють елементарні вміння, однозначно характеризують художні образи народних картин на склі, не використовують набуті художні знання у своїй художній діяльності;

- в учнів не сформована потреба у вивченні народних картин на склі, учні цього рівня не проявляють інтерес до творів народної картини, не розуміють художню цінність народних картин на склі;

- учні не вміють виразити свої почуття у художньо-творчій діяльності, не проявляють творчої індивідуальності, фантазії, не намагаються створити оригінальний твір.

Рівень сформованості художнього досвіду засобами народної картини багато в чому залежить від інформованості в галузі народної картини, від підготовки до сприйняття творів народного мистецтва, тому художній досвід включає в себе відповідний тезаурус знань у галузі народної картини. Особливу роль у процесі формування художнього досвіду відіграють художні знання, які передбачають розуміння основних понять у галузі народної картини на склі, особливостей її художніх засобів. Саме художні знання служать основою формування художнього досвіду.

На формувальному етапі експериментально-дослідної роботи були створені педагогічні умови, які дозволили учням не лише використати наявний багаж знань з народної картини на склі, але і значно збагатити його. Це завдання передбачалося розв'язати шляхом впровадження проблемно-пошукових методів навчання (проблемні ситуації, колективне обговорення, евристичні бесіди), які сприяли більш осмисленому оволодінню знаннями. Досягнення таких більш високих показників у експериментальних групах стало можливим завдяки використанню у формувальному експерименті циклу уроків «Народна картина на склі», виставкової, комунікативної, фольклорно-етнографічної, екскурсійної діяльності учнів основної школи [2].

У цілому, в учнів основної школи експериментальних груп після відвідин музеїв, художніх виставок, мистецьких заходів, де були представлені народні картини на склі, не тільки підвищився інтерес до цих творів народного мистецтва (80 %), а й з'явився усвідомлений підхід до вивчення цих творів. Сприймаючи народні картини, 40 % школярів заявили про те, що важливим фактором, який впливає на активність їх сприйняття, є знання біографії та художнього почерку майстра народної творчості, 31 % учнів повідомили, що звертають увагу на образи, відтворені художником і 38 % – в результаті спілкування отримують естетичну насолоду і надихаються на власну творчу діяльність. Результати опитування учнів основної школи контрольних груп показали, що

переважну більшість учнів приваблює народна картина на склі яскравими кольорами та цікавими образами.

Дані дослідно-експериментальної перевірки показали, як змінилися показники художнього сприйняття учнями основної школи народних картин на склі. Згідно з основними положеннями концепції про художній досвід, було припущено, що він формується завдяки практичній художній діяльності. Залучення учнів до різних форм практичної художньої діяльності під час вивчення народних картин на склі вимагає від них чуттєвого напруження, зосередження уваги, виконання певних технологічних операцій, розвиток творчого мислення, накопичення нової інформації, що значно впливає на розвиток художнього досвіду. Основними формами художньої діяльності учнів основної школи, крім набуття художніх знань з народної картини на склі, є художні вміння у цій галузі, тому на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи нами приділена значна увага опануванню учнями системи художніх умінь з малярства на склі, необхідних для реалізації художніх знань у процесі вивчення народної картини на склі. На це був спрямований цикл уроків «Народна картина на склі», в результаті вивчення якого і відбувалося оволодіння учнями даних вмінь [2]. Систематичне та послідовне виконання ряду вправ та завдань, вивчення основних художніх прийомів, технології створення народної картини на склі призвело до утворення нових художніх навичок, формування досвіду самостійної художньої діяльності, активному розвитку уяви та фантазії, що характеризує високий рівень сформованості художнього досвіду.

У підсумку виявилось, що роботи, створені учнями експериментальних класів, відрізнялися оригінальністю, вільною інтерпретацією творчого задуму, власним варіантом відтворення побаченого. Роботи, виконані учнями контрольних класів, в основному, повторювали, копіювали продемонстровані вчителем традиційні народні картини на склі.

Після проведеного циклу уроків було відмічено наступне: в учнів основної школи зріс інтерес до уроків образотворчого мистецтва, посилилася увага до змістовної сторони народного мистецтва, більш точними та самостійними стали судження та оцінки художніх явищ, відбулося значне збільшення кількості учнів з високим рівнем сформованості художнього досвіду. Якісні зміни показників художнього досвіду підлітків дозволяють стверджувати, що художній досвід учнів основної школи значно розвинувся та збагатився.

Результати дослідно-експериментальної роботи доводять, що в учнів експериментальних груп показники сформованості художніх умінь значно відрізняються від показників контрольних груп. Використані форми та методи роботи багато в чому змінили характер художньої діяльності учнів основної школи. У першу чергу ми констатували підвищення рівня сформованості потреб учнів у художній діяльності. Якщо в контрольних

групах більшість учнів намагалася швидше отримати результат своєї художньої діяльності (якнайскоріше завершити і побачити свій твір), учні експериментальних груп отримували задоволення від самого процесу створення народної картини на склі. Учні експериментальних груп активно брали участь у запропонованих формах роботи з вивчення народної картини на склі. Постійна зміна педагогічних методів, які були реалізовані на формувальному етапі експерименту, призвела до опанування учнями художніх умінь у галузі народної картини на склі. Вирішення учнями основної школи проблемних завдань вимагало від них актуалізації наявного художнього досвіду та набуття нового в процесі художньої діяльності. Дані експерименту показали, що побудова особливого типу взаємовідносин – творчого діалогу учня і мистецтва – призвела до найповнішого розкриття потенційних творчих можливостей та художніх здібностей школярів. Діагностика зміни рівня художніх вмінь дає право стверджувати, що у експериментальних груп явно простежується динаміка росту показників, в той час, як у контрольних групах вони залишаються на низькому рівні.

Слід мати на увазі, що сформованість художнього досвіду не можлива без сформованості ще одного важливого його компонента – аксіологічного, результатом якого є оцінна діяльність учнів основної школи. Оцінна діяльність, ціннісне ставлення особи до мистецтва, спрямовує весь процес набуття художнього досвіду: від художнього сприйняття народних картин на склі до цілісного розуміння, пізнання змісту цих творів. За рівнем сформованості у учнів основної школи естетичної оцінки можемо говорити про рівень їх художнього досвіду. Естетична оцінка відрізняється цілісністю, бо відбиває не тільки зовнішні характеристики явища, а й проникає у його суть, внутрішній зміст [4]. Естетична оцінка передбачає здатність учня виділити художні особливості творів народної картини на склі, самостійно висловити власні думки та емоції. Різні форми проведення уроків образотворчого мистецтва, екскурсії, відвідування художніх виставок, майстер-класів, зустрічі та спілкування з майстрами народної творчості, ведення народознавчих зошитів дозволяють сформувати у учнів основної школи об'єктивне та індивідуальне ціннісне відношення до народних картин. Аналізуючи завдання, що виконували учні 7 класів, ми орієнтувалися такими показниками сформованості ціннісного відношення: наявність потреби спілкуватися з народними картинами, об'єктивність естетичної оцінки, змістовність оцінних суджень, самостійність висловлювань. Аналіз творчих звітів учнів експериментальних груп показав, що в учнів основної школи значно зросло творче мислення, що виражається у прагненні учнів створити оригінальний художній твір на склі, показати набуті художні знання та вміння, використати їх в нестандартному художньому вирішенні. У процесі виконання учнями основної школи завдань творчого характеру,

запропонованих на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, були відмічені наступні позитивні зміни характеру їх творчої діяльності: відсоток низького рівня сформованості художнього досвіду в експериментальних групах зменшився (був за перцептивно-емоційним критерієм – 68 %, став 19,4 % від загальної кількості учнів, був за аксіологічним критерієм – 61,3 %, став 18,7 % учнів) за рахунок зростання середнього та високого рівня сформованості художнього досвіду. Високого рівня сформованості когнітивного критерію досягли 20,6 % учнів основної школи, на низькому залишилося 19,4 % учнів, для порівняння – було відповідно – 7 % та 65 % від загальної кількості учнів основної школи.

Ефективність запропонованих педагогічних умов та методики формування художнього досвіду учнів основної школи на уроках і у позакласній роботі з образотворчого мистецтва перевірялася шляхом зіставлення показників констатувального та формувального етапів дослідно-експериментальної роботи. Результати діагностики рівнів сформованості художнього досвіду засобом народної картини на склі в учнів експериментальних груп, отримані під час формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, порівнювалися з результатами діагностики рівнів сформованості художнього досвіду контрольних груп, а також з даними початкового рівня сформованості художнього досвіду в учнів експериментальних та контрольних груп.

Слід зауважити, що учні контрольних груп шляхом самостійної роботи, викликані допитливістю, зацікавленістю, інтересом до нових знань, продемонстрували деяке підвищення художнього досвіду за першим перцептивно-емоційним критерієм. Але спонтанність характеру їх пізнавально-пошукової роботи, її неорганізованість, несистемність вплинули на показники одержаних результатів.

Зріз знань та вмінь учнів основної школи у галузі народної картини, проведений після закінчення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи (упровадження педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи), виявив зростання рівнів сформованості художнього досвіду учнів основної школи експериментальних груп. Відбулося зменшення кількості учнів основної школи з низьким рівнем сформованості художнього досвіду – з 66 % 18,8 % і одночасне збільшення кількості респондентів із середнім та високим рівнем: середній з 24 % до 53,7 %, високий з 10 % до 27,5 % від загальної кількості учнів відповідно.

Після статистичної обробки результатів дослідно-експериментальної роботи можна зробити висновок про те, що, хоча середній рівень сформованості художнього досвіду учнів основної школи експериментальних груп був нижчим за середній рівень контрольних груп до експерименту, після експерименту рівень сформованості художнього

досвіду учнів основної школи експериментальних груп став значно вищим, ніж у учнів контрольних груп. Це підтверджує ефективність розробленої нами педагогічної моделі формування художнього досвіду учнів основної школи засобами народної картини на склі.

Доведено, що ефективний вплив народної картини на склі на формування художнього досвіду учнів основної школи має позитивну динаміку зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. Педагогічне керівництво образотворчою діяльністю школярів. Курс лекцій. Частина II. Педагогічне керівництво декоративно-прикладною діяльністю школярів : навч. посібник / Є. А. Антонович. – Івано-Франківськ : Прикарпатський університет, 1995. – 116 с.
2. Дігтяр Н. М. Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи : методичний посібник / Н. М. Дігтяр, Т. В. Саєнко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 134 с.
3. Загвязинский В. И. Как учителю подготовить и провести эксперимент : методическое пособие / В. И. Загвязинский, М. М. Поташник. – М., 2004. – 144 с.
4. Твори українського образотворчого мистецтва на уроках у школі : методичні рекомендації для вчителів образотворчого мистецтва шкіл різного типу навчання / авт.-укл. С. В. Коновець. – К. : ІЗМН, 1997. – 64 с.